

JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 14.06.2022
Published /Yayınlanma 30.08.2022
Article Type/Makale Türü Research Article

Citation/Alıntı: Canbolat, B., Canbolat, Ş., Çiftçi, A., Küsin, S. & Oğuz, Ö. (2022). Milli Mücadele'nin ilk emri: İskenderun. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 9(86), 1518-1524.
<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.3194>

Bünyamin CANBOLAT
<https://orcid.org/0000-0003-4496-0890>
Milli Eğitim Bakanlığı, Adana / TÜRKİYE

Şeyda CANBOLAT
<https://orcid.org/0000-0002-8861-5530>
Milli Eğitim Bakanlığı, Adana / TÜRKİYE

Ahmet ÇİFTÇİ
<https://orcid.org/0000-0001-6909-2474>
Milli Eğitim Bakanlığı, Adana / TÜRKİYE

Selin KÜSİN
<https://orcid.org/0000-0001-6254-1564>
Milli Eğitim Bakanlığı, Adana / TÜRKİYE

Özlem OĞUZ
<https://orcid.org/0000-0001-9054-7285>
Milli Eğitim Bakanlığı, Adana / TÜRKİYE

MİLLİ MÜCADELE'NİN İLK EMRİ: İSKENDERUN

THE FIRST ORDER OF THE NATIONAL STRUGGLE: İSKENDERUN

ÖZET

İtilaf Devletleri'nin Türk yurdunu işgaline karşı ilk direniş, 19 Aralık 1918'de Dörtöl'de Kara Mehmet Çavuş tarafından başlatıldığı söylenmektedir. Ancak işgallere karşı ilk direniş gerçekten bu mudur? Bu çalışmada, işgale karşı ilk direnişin 19 Aralık 1918'den daha önce bizzat Mustafa Kemal tarafından verilen emirle, İskenderun'u işgal etmeye gelmiş İngiliz gemisinin batırılması suretiyle başladığını düşünmekteyiz. Bu direniş, çalışmamızda kronolojik olarak anlatılmıştır. Tarihçiler, Milli Mücadele'nin başlangıcı olarak, 19 Mayıs 1919 tarihindeki, Mustafa Kemal'in Samsun'a çıktığı günü kabul ederler. Fakat daha 15 Mart 1923'de Adana'yı ziyareti sırasında Adana Türk Ocağı'ndaki tarihi konuşmasında "...Bende bu vekayin ilk hissi teşebbüsü bu memlekette, bu güzel Adana'da vücut bulmuştur..." beyanıyla Türk Kurtuluş Savaşı fikrinin Adana'da oluştuğunu açıkça ifade etmiştir. Türk Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcı olarak Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası Türk yurdunun İtilaf Devletleri tarafından işgaline karşı gösterilen ilk direniş esas alınacak olursa; ilk direnişin Adana'da Mustafa Kemal tarafından verilen emirle gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Çünkü Milli Mücadele 5 Kasım 1918 tarihinde bir İtilaf gemisinin batırılmasıyla başlamıştır.

Araştırmada; Mondros Ateşkes Antlaşması'nın hemen sonrasındaki gelişmeler, dönemi anlatan araştırma eserlerine dayandırılarak incelenmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın tutumu ve faaliyetleri, onun başkentle yaptığı yazışmalara dayandırıldığından, birinci elden kaynak olarak değerlendirilecek telgraf ve mektuplar kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Atatürk, Milli Mücadele, İlk Direniş, İlk Ateş.

ABSTRACT

It is said that the first resistance against the occupation of the Turkish homeland by the Allies was started by Kara Mehmet Sergeant in Dörtöl on 19 December 1918. But is this really the first resistance against the occupations? In this study, we claim that the first resistance against the occupation was given before 19 December 1918. The first resistance against the occupations started with the sinking of the British ship that had come to occupy Iskenderun with the order given by Mustafa Kemal himself. This resistance is described chronologically in our study.

Historians accept the day Mustafa Kemal landed in Samsun on 19 May 1919 as the beginning of the National Struggle. However, during his visit to Adana on March 15, 1923, in his historical speech at the Adana Turkish Hearth "...The first idea of the struggle was formed in this city, this beautiful Adana..." In his statement, he clearly stated that the idea of the Turkish War of Independence was formed in Adana. If we take the first resistance against the occupation of the Turkish homeland by the Entente powers after the Armistice of Mudros as the beginning of the Turkish War of Independence; We can say that the first resistance took place in Adana with the order given by Mustafa Kemal. Because the National Struggle started with the sinking of an Entente ship on 5 November 1918.

In the research; The developments immediately after the Armistice of Mudros were examined based on research works describing the period. Since Mustafa Kemal Pasha's attitude and activities are based on his correspondence with the capital, telegrams and letters that can be considered primary sources have been used.

Keywords: Mustafa Kemal Atatürk, National Struggle, First Resistance, First Fire.

1. GİRİŞ

Savaş, siyasi tarihin en önemli konu ve olgusudur. Sona ermesinin üzerinden bir asır geçen Birinci Dünya Savaşı, çok geniş bir sahada cereyan etmesinden dolayı dünya savaşı olarak adlandırılır. I. Dünya Savaşı'nın başlamasından kısa bir süre sonra, 30 Ekim 1914'te, Osmanlı Devleti de kendisinin sonu olacak bu savaşa katılmıştır (Sarıçelik, 2007). Bir Osmanlı subayı olarak Mustafa Kemâl, Osmanlı ordularının savaştığı pek çok cephede çeşitli görevler yapmıştır. Mustafa Kemâl, Osmanlı Devleti'ni savaştan çeken Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasının hemen sonrasında Adana'ya dönmüştür (Çanak, 2014). Galip İtilaf Devletleri ateşkes antlaşmasının hemen sonrasında Osmanlı yurdunu işgal etmeye başlamıştır.

1.1. Amaç

İtilaf Devletleri'nin Türk yurdunu işgaline karşı ilk direniş, 19 Aralık 1918'de Dört Yol'da Kara Mehmet Çavuş tarafından başlatılmıştır denilmektedir (Ezer,1993). Bu çalışmada, işgale karşı ilk direnişin 19 Aralık 1918'den daha önce verildiği iddiasındayız. İşgallere karşı ilk direniş, bizzat Mustafa Kemâl tarafından verilen emirle, İskenderun'u işgal etmeye gelmiş İngiliz gemisinin batırılması suretiyle başlamıştır. Bu direniş, çalışmamızda kronolojik olarak anlatılacaktır.

1.2. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ve Mustafa Kemâl'in Savaştığı Cephe

28 Haziran 1914'te Gavrilo Princip adlı bir Sırp Avusturya-Macaristan veliahdı Franz Ferdinand'a suikast düzenledi. Bu suikast, tutuşmaya hazır dünya savaşı ateşinin kıvılcımı oldu (Karaca, 2014). I. Dünya Savaşı'nın nedenlerini, XIX. yüzyıldan beri süregelen milliyetçilik, sanayileşme ve sömürgecilik olgularında aramak gerekir. Avusturya ve Macaristan İmparatorluğu Almanya'yla birlikte; İngiltere, Rusya ve Fransa'ya karşı savaştı (Çinar, 2014).

Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı'na üç ay kadar sonra girmiş, Doğu (Kafkas), Çanakkale, Batı (Galiçya, Makedonya, Romanya), Güney (Hicaz, Yemen, Irak, Kanal, Filistin, Suriye) olmak üzere dört cephe ve on bölgede fiilen mücadele etmiştir (Kemal, 2010a). Mustafa Kemâl, savaş başladığı sırada Sofya'da askeri ateşe idi. Savaşın başladığını haber alınca Enver Paşa'ya kendisine rütbesine göre cepheye gitmesi ile ilgili görev verilmesini talep etmiştir. Nedenini ise kendi deyişleriyle "Bütün memleket bariz bir felakete atılmış iken kendisinin Sofya'da bir salon hayatı geçiremeyeceğidir". Enver Paşa Sarıkamış Harekâtı'nda olduğu için kendisine vekalet eden İsmail Hakkı Paşa imzalı bir telgraf gelmiştir. Bu telgrafta Mustafa Kemâl'in 19. Tümen Komutanlığı'na atandığı bildirilmiştir (Aydın, 2015). Bu tümen Çanakkale Cephesi'nde savaşıacaktır. İtilaf Devletleri Çanakkale'yi önce denizden donanma ile geçmeye karar vermiş ancak bu taarruz Türk Tarihine "18 Mart Zaferi" olarak geçerken İtilaf Devletleri için büyük bir bozgun olarak sonuçlanmıştır (Akça, 2013). Düşman devletler bu duruma sinirlenerek Gelibolu'ya karadan çıkarma yaptılar ancak yine başarısız olmuşlardır (Aytepe, 2000). Arıburnu, Conkbayırı ve Anafartalar'da başarılı savunmalar yapan Mustafa Kemâl Paşa'nın katkılarıyla Çanakkale Cephesi kazanılmıştır.

Mustafa Kemâl Paşa'nın sıradaki cephesi Kafkas Cephesiydi, o zamanlarda Osmanlı ve Rus kuvvetleri arasında şiddetli çarpışmalar olmaktadır. Cepenin dengesi Rusların lehine bir seyir izlerken, Mustafa Kemâl Paşa'nın üstün askeri dehası kendini göstermiş, komutası altındaki tümeni hazırlanmış, askerini mevzide tutmayarak daha güneye çekmiş, böylece hem zaman kazanılmış, hem de asker kaybı önlenmişti (Eyyüpoğlu, 2007). XVI. Kolordu daha sonra taarruz ederek, 3 Ağustos 1916'da Muş'u ve 8 Ağustos 1916'da Bitlis'i Ruslardan geri aldı (Paşa, 1992). Mustafa Kemâl Paşa daha sonra, 5 Temmuz 1917'de merkezi Diyarbakır'da bulunan 2.Ordu Komutanlığından İstanbul'da kurularak, Filistin Cephesi'ne intikal ettirilen 7. Yıldırım Ordusu Komutanlığı'na atanmış, 15 Temmuz 1917'de kurulan Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'na bağlanmıştır (Kemal, 2010b).

Bu grubun komutanı olan eski Almanya Genelkurmay Başkanı Mareşal Falkenhayn ile anlaşamamış, 2 Ekim 1917'de istifa ederek, İstanbul'a gitmiştir. Mustafa Kemâl, Filistin Cephesi'nde durumun kritikleşmesi üzerine, bizzat Padişah VI. Mehmet Vahdettin tarafından 5 Ağustos 1918'de tekrar 7.Ordu Komutanlığına atanmıştır (Kemal, 2013). Birinci Dünya Savaşı'nda Güney Cephesi'nde, icra edilen Birinci ve İkinci Kanal Harekâtları, Birinci, İkinci ve Üçüncü Gazze Muharebeleri, Birinci ve İkinci Şeria Muharebeleri ve Nablus Meydan Muharebesi sonunda bozguna uğrayan Yıldırım Ordular Grubu Orduları, sırasıyla Filistin, Ürdün ve Suriye'yi boşaltarak, Gazze-Kudüs Nablus-Dera-Şam-Halep genel mihverinde savunma muharebeleri yaparak Halep kuzeyine kadar çekilmek zorunda kalmışlardır (Çağan, 2008).

1.3. Mondros Ateşkesi'nin Mustafa Kemâl'e Bildirilmesi ve Mustafa Kemâl'in Adana'ya Gelişi

Artık Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'na devam edemeyeceğini kabul etmiş İtilaf Devletleri'ne ateşkes teklifi götürmüştür. Teklifin kabul edilmesiyle birlikte yapılan müzakereler neticesinde Osmanlı Devleti'yle İtilaf Devletleri arasında 30 Ekim 1918'de 24 maddeden oluşan Mondros Mütarekesi imzalanmıştır (Orbay, 1993). Mütareke gereği Osmanlı ordusunda hizmet eden diğer Alman kumandanları gibi Liman Von Sanders'in Türkiye hizmeti bitmiştir. Bunun üzerine Yıldırım Orduları Grup Kumandanlığına Mustafa Kemâl Paşa tayin edilmiştir (Aydemir, 2009). Bu nedenle Atatürk, Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı görevini devralmak üzere komutanlık merkezi olan Adana'ya gelmiştir. Adana'ya gelirken Katma istasyonunda Ali Cenani Bey'le karşılaşmıştır. Ali Cenani Bey, istasyondaki karargâhında, çapulcuların şehir yakınlarına kadar geldiğini, ordu çekildikten sonra memleketine gitmekte olduğunu söylemiştir. Mustafa Kemâl Paşa, “Memlekette adam kalmadı mı? Kendinizi savunma çarelerini düşününüz.” Ali Cenani, Ne ile? Nasıl? Diye sormuş. Mustafa Kemâl Paşa, “Teşkilât yapmalı... Milli bir kuvvet meydana getirmeli... Ben istediğiniz silahı veririm.” demiştir (Atay, 2004).

İşte burada bahsedilen anı da Mustafa Kemâl'in anlaşma şartlarına boyun eğmeyeceğini göstermektedir. Bu olayın ardından Mustafa Kemâl Yıldırım Ordularının başına geçmiştir. 31 Ekim 1918 tarihinde de mütareke şartlarını öğrendiğini bildirmiş ardından Mustafa Kemâl Paşa Mondros Mütarekesinde bildirilen Toros Tünelleri ile alakalı Erkânıharbiye'ye “ Toros tünelleri denilen tüneller en son açılan iki tüneldir, işgal edilecek yalnız bunlar mıdır? İşgalin mahiyeti o kısımdaki hattın işletilmesine de kâmil midir? Yoksa muhafaza tertibatından mı ibaret kalacaktır. Büsbütün ayrı bir grup teşkil eden Amanos tünelleri bu meyanda mıdır? Toros tünellerini tutacak Kuvayı işgaliye miktarı nedir ve nereden gelecektir?” gibi sorular yöneltmiştir (Atatürk'ün Tamim & Beyannameleri, 2006).

Bunun hemen ardından 2. ve 7. Ordulara İskenderun, Antakya, Cebelsem'an, Katma, Kilis havalisinin Türklerle meskûn olduğu ve Halep ahalisinin dörtte üçünün Arapça tekellüm eder Türk olduğu her vesile ile hatırdan tutulmasını, her dâvada bu esas itihaz edilmesini ve Suriye hududunun esas hudut belirlendiğini belirtmiştir. Erkânıharbiye'ye 5 Kasım 1918 günü gönderdiği başka bir telgrafta ise “Anlaşmada bildirilen Kilikya sınırları İngiliz Atlasında Maraş şimalinden de geçmektedir o halde Kilikya sınırları olarak ne kabul edilmektedir?” gibi sorularla Kilikya sınırını kavramaya çalışmış, bu tür telgraflarla asla Mondros Mütarekesine bağlı kalmayacağını kanıtlamıştır (Atatürk'ün Tamim & Beyannameleri, 2006).

2. YÖNTEM

Araştırmada; Mondros Ateşkes Antlaşması'nın hemen sonrasındaki gelişmeler, dönemi anlatan araştırma eserlerine dayanılarak incelenmiştir. Mustafa Kemâl Paşa'nın tutumu ve faaliyetleri, onun başkentle yaptığı yazışmalara dayandırıldığından, birinci elden kaynak olarak değerlendirilecek telgraf ve mektuplar kullanılmıştır.

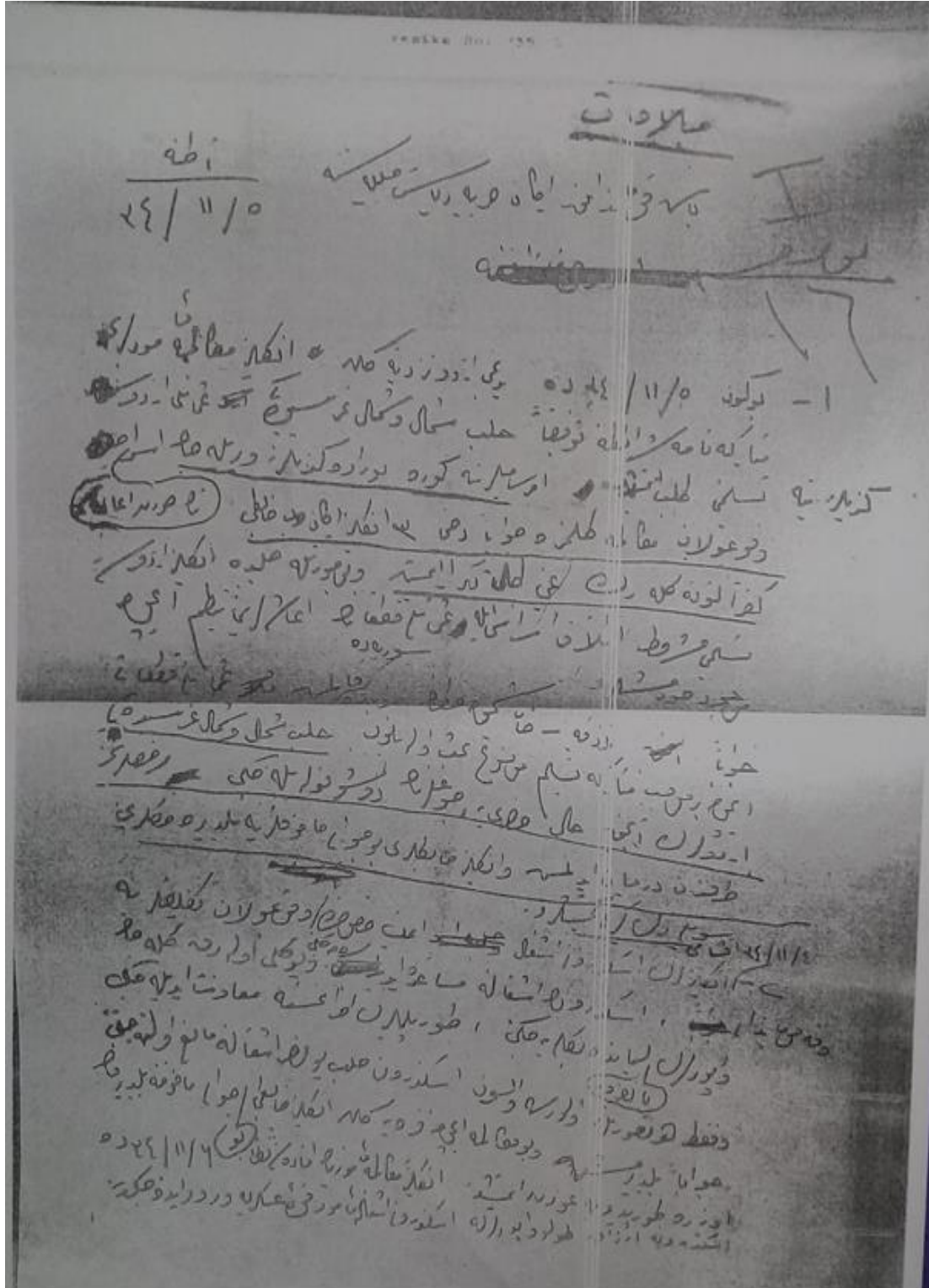
3. BULGULAR

Bu çalışmada Millî Mücadele'nin ilk direniş emrinin nerede verildiği sorusunun cevabı aranmıştır. İtilaf Devletleri'nin ateşkes antlaşması hükümlerine aykırı girişimlerine karşı Mustafa Kemâl'in direniş göstereceğini ortaya koyması İstanbul Hükümeti'nce sakıncalı görülmüştür. Bu sırada bir Fransız gemisi İskenderun körfezine gelerek İskenderun'a asker çıkaracağını bildirmiştir (Kemal, 2010a). Adana'da bulunan Mustafa Kemâl Paşa bunun üzerine Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya “İngilizlerin ve Fransızların İskenderun'dan istifade etmek istemeleri gerçekçi değildir. Çünkü Halep şehrinde bu orduları besleyecek yeteri kadar erzak vardır. İngilizlerin buradaki amacı Yıldırım Ordularını zora sokmaktır. Eğer İngilizler İskenderun'a çıkarma yapmak isterlerse ateş emri vereceğimi ve 7. Ordu'nun sınırını değiştireceğimi emir verdim.” diyen bir telgrafi vardır (Atatürk'ün Tamim & Beyannameleri, 2006).

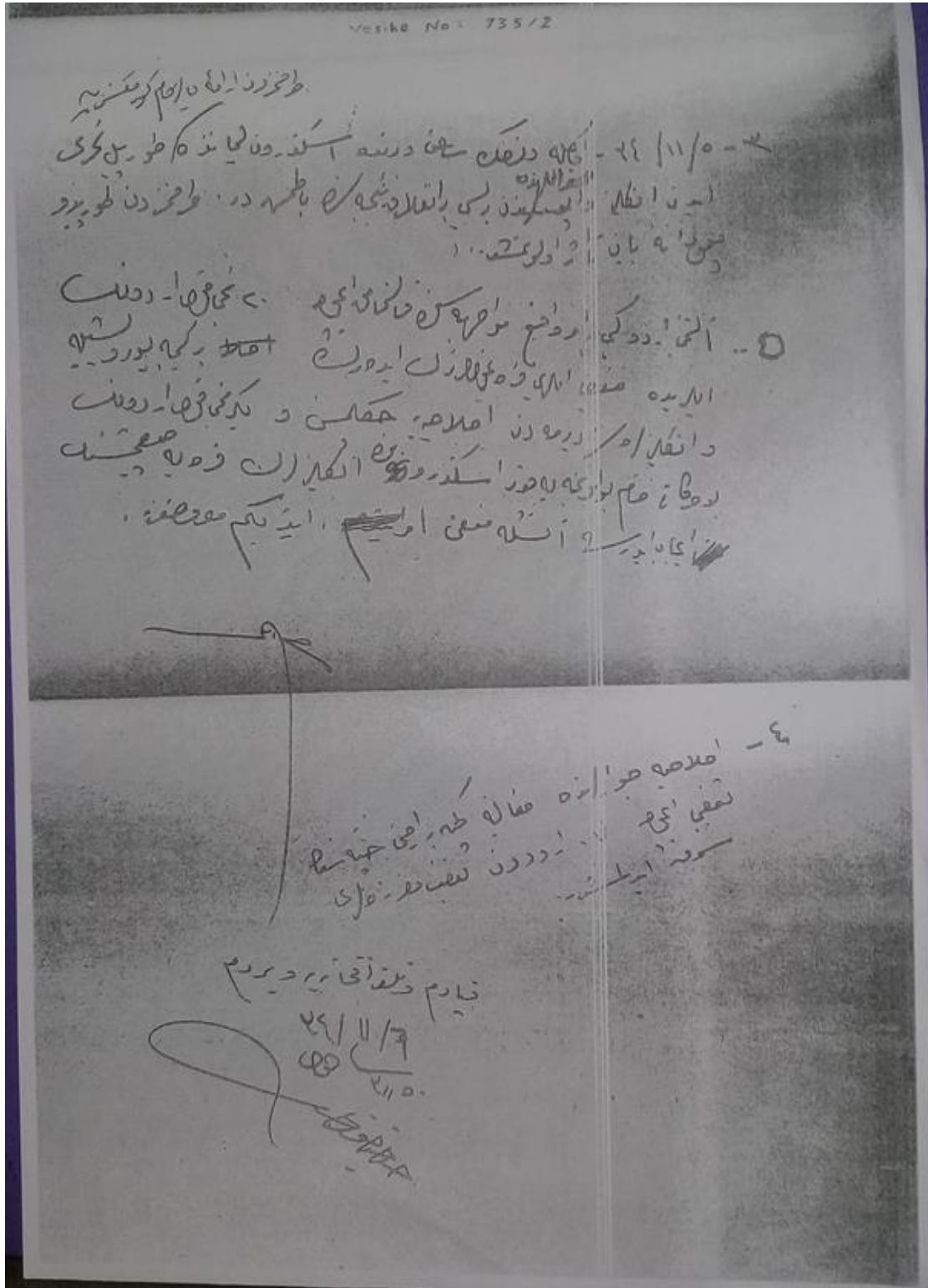
Bu telgraf Mustafa Kemâl'in, İskenderun'a İtilaf devletlerine mensup herhangi bir gemi gelirse ona ateş açılacağı emrini verdiğini açıkça gösterir. Fakat sadrazam Ahmet İzzet Paşa Mustafa Kemâl'e gönderdiği telgrafında “...Şayet şehre cebren (zorla) girmeye kalkar hatta üzerimize ateş etseler dahi, tarafımızdan katiyen ateş edilmeyerek şehre girmelerine müsaade edilecek ve durum derhal İngiliz Başkomutanlığı nezdinde protesto edilecektir...” gibi bir cevap vermiş hatta bununla kalmayıp İskenderun'la alakalı İtilaf devletlerine “İngiliz kuvvetlerine İskenderun limanından istifade etmek

üzere izin verdim'' şeklinde bir telgraf çekmiştir (Kemal, 2010a).

Bu olaydan sonra pek çok kaynak Mustafa Kemâl Paşa'nın ateş emri vermediğini Yıldırım Orduları Grup Kumandanlığının lağvedilerek İstanbul'a çağrıldığını belirtmektedir. Lakin olay aslında böyle değildir. Mustafa Kemâl 5 Kasım 1918 tarihinde öğleden sonra saat dörtte İskenderun limanında Osmanlı güçlerinden izin almaksızın torpil araması yapan bir İngiliz gemisine ateş açılması emrini vermiş ve bunun neticesinde İngiliz gemisi batırılmıştır. Bunun ardından 20. Kolordu bu bölgeden İslâhiye'ye çekilmiş İngilizler de bu geri çekilme bitmeden karaya çıkarlarsa ateş edilmekle tehdit edilmiştir.

Belge.1: Mustafa Kemal'in Osmanlı Orduları Başkumandanlığına düşman gemisinin batırılmasıyla alakalı verdiği emrin açıklamasını yaptığı belge (1. Kısım) (Harp Tarihi Vesikalar Dergisi (HTVD) Vesika No:735/2)

Belge.2: Mustafa Kemal'in Osmanlı Orduları Başkumandanlığına düşman gemisinin batırılmasıyla alakalı verdiği emrin açıklamasını yaptığı belge (2. Kısım) (Harp Tarihi Vesikalar Dergisi (HTVD) Vesika No:735/2)

Bulunan belge.1 ve belge.2 bu olayın kanıtıdır. Bu belge Mustafa Kemâl Paşa tarafından Osmanlı Orduları Başkumandanlığı'na yazılmış bir belgedir. Mektupta şöyle yazmaktadır:

“ Osmanlı Orduları Başkumandanlığına,

5 Kasım 1918'de Yedinci Ordu'ya gelen İngiliz memurlar Mondros Mütarekesi'ne uygun şekilde Halep'in Kuzeydoğusunda bulunan orduların teslimini istemişlerdir.

4 Kasım 1918 akşamı İngilizlerin İskenderun'u işgal etmek hususunda gerçekleşen tekliflerine tümen kumandanı cevaben İskenderun'un işgaline müsaade edemeyeceğini ve yüklü olarak gelecek vapurların ihtiyaçtan dolayı limanda bekleyeceğini, torpillerin taranmasına yardım

edileceğini fakat her ne suretle olursa olsun, İskenderun-Halep yolunun işgaline mani olunacağını cevap olarak bildirmiş ve bu görüşme için karaya gelen İngiliz subayı bu cevabı üstlerine bildirmek üzere torpidoya dönmüştür. İngiliz görüşme memurunun verdiği bilgilere bakılırsa 6 Kasım 1918’de İskenderun’a erzak dolu vapurlar ve bunun yanında işgalci askerler gelecektir. Bunun üzerine 5 Kasım 1918 öğleden sonra saat dörtte İskenderun limanında tarafımızdan izin almaksızın torpil araması yapan İngiliz vapurlarından biri infilak neticesinde batmıştır. Tarafımızdan torpil kaptanına bildirilmiştir. Altıncı ordu gibi bir oldubitti karşısında kalmamak için Yirminci Kolordunun ilerde hafif ileri karakolları terk ederek bir gece yürüyüşüyle ve İngilizlere sezdirmeden İslahiye’ye çekilmesini ve Yirminci Kolordunun bu harekâtı sonuçlanıncaya kadar İskenderun’da İngilizlerin karaya çıkmasının icap ederse ateşle durdurulmasını emir ettiğim bilinmelidir.” M. Kemal

Böylece bizzat Mustafa Kemâl Paşa’nın Adana’dan verdiği emirle İskenderun Körfezi’nde torpil araması yapmaya çalışan bir İngiliz gemisi batırılmış, Milli Mücadele burada başlamıştır.

Bu iddiayı destekleyen başka bir bulgu ise İskenderun’da bulunan batık gemilerdir. İskenderun Teknik Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Teknoloji Fakültesi tarafından yapılan bir arama sırasında İskenderun limanında bulunan iki savaş gemisinin 1. Dünya Savaşı’na ait olduğu doğrulanmıştır. Savaş sırasında İskenderun limanına yönelik herhangi bir çıkartmanın ya da bu bölgede herhangi bir donanma savaşının olmaması bu gemilerin nasıl battığı konusunda bir merak uyandırmaktadır. Araştırmamızda bahsettiğimiz gemi batırma hadisesiyle limanda bulunan batık gemiler birbirleriyle örtüşmektedir. Hatta bulunan gemilerden birinin İngiliz mayın arama tarama gemisi olması tamamen iddiamız doğrular niteliktedir.

Fotoğraf.1:İskenderun Limanında yapılan su altı faaliyetler sonucu bulunan 1. Dünya Savaşına ait düşman gemisi (CNNTURK, Yayın Tarihi: 06.12.2017)

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Türk İstiklâl Savaşı, Türk tarihinin dönüm noktası sayılabilecek bir kavşakta yer alır. Tarihçiler, bu savaşın başlangıcı olarak, 19 Mayıs 1919 tarihindeki, Mustafa Kemal’in Samsun’a çıktığı günü kabul ederler. Nitekim bu savaşın liderliğini yaptıktan sonra tarihini de yazan Mustafa Kemâl, 1927 yılında “Nutuk” adlı eserini Samsun’a çıktığı günle başlatmıştır (Atatürk, Yavuz, 1981). Fakat daha 15 Mart 1923’de Adana’yı ziyareti sırasında Adana Türk Ocağındaki tarihi konuşmasında “...Bende bu vekayin ilk hissi teşebbüsü bu memlekette, bu güzel Adana’da vücut bulmuştur...” beyanıyla Türk Kurtuluş Savaşı fikrinin Adana’da oluştuğunu açıkça ifade etmiştir (Çanak, 2014). Türk Kurtuluş Savaşı’nın başlangıcı olarak Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası Türk yurdunun İtilaf devletleri tarafından işgaline karşı gösterilen ilk direnişi esas alınacak olursa; ilk direnişin Adana’da Mustafa Kemâl tarafından verilen emirle gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Milli Mücadele bizzat Mustafa Kemal tarafından 5 Kasım 1918 tarihinde Adana’da verilen emirle İskenderun’u işgal etmeye gelmiş İtilaf Devletleri’nin gemisinin batırılmasıyla başlamıştır.

KAYNAKLAR

- Akça, B. (2013). Mustafa Kemal'in Askerlik Hayatında Çanakkale Savaşları'nın Yeri. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 107-114.
- Atatürk, M. K. & Yavuz, Y. (1981). *Nutuk*. İstanbul: Akis Kitap.
- Atatürk'ün Tamim, T. & Beyannameleri I. V. (2006). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Atay, F. R. (2004). *Çankaya*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Aydemir, Ş. S. (2009). *Tek Adam*. C. I. 10. Baskı, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Aydın, M. (2015). Birinci Dünya Savaşı'nda Mustafa Kemal Atatürk. *Belgi Dergisi*, (9), 1302-1308.
- Aytepe, O. (2000). Çanakkale savaşı bibliyografyası. *Atatürk Yolu Dergisi*, 7(25),1-72
- CNNturk, (06.12.2017). İskenderun Körfezi'nde 1. Dünya Savaşı'ndan Kalma 2 Gemi Bulundu. <<https://www.cnnturk.com/turkiye/iskenderun-korfezinde-1-dunya-savasindan-kalma-2-gemi-bulundu?page=1>> Son Erişim: 09.09.2021
- Çağan, N. (2008). *Atatürk ilkeleri ve İnkılap Tarihi Türk İnkılabının Hazırlık Dönemi ve Türk İstiklal Savaşı*. Ankara: Yüksek Öğretim Kurulu Yayınları.
- Çanak, E. (2014). Atatürk'ün Adana Ziyaretleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 30(90), 49-82.
- Çınar, B. (2014). Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı jeopolitiğinin rolü. *Gazi Akademik Bakış*, 8(15), 39-56.
- Eyyüpoğlu, İ. (2007). Bitlis Vilayeti'nde İdari Teşkilatın Kurulması İçin Yapılan Hazırlıklar (1918). *Atatürk Dergisi*, 5(3), 95-114.
- Ezer, H. (1993). İlk Kurşunun Tarihi Değişti. <<https://core.ac.uk/download/pdf/129512133.pdf>> Son Erişim: 09.09.2021
- Harp Tarihi Vesikalar Dergisi [HTVD] (Haziran 1959). Sayı:28 Vesika No:735/2
- Karaca, T. N. (2014). *Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yolda Kara El Grubu ve Franz Ferdinand'a Suikast*. 100. Yılında I. Dünya Savaşı Kongresi.
- Kemal, C. (2010a). Mustafa Kemal'in Mondros Mütarekesi'ne Tepkisi. *Atatürk Yolu Dergisi*, 12(46), 367-400.
- Kemal, C. (2010b). Osmanlı'nın Filistin Cephesi'ndeki son muharebesi. *Atatürk Yolu Dergisi*, 12(45), 37-69.
- Kemal, C. (2013). Nablus Meydan Muharebesi'nde Mustafa Kemal. *Atatürk Yolu Dergisi*, 13(51), 617-651.
- Orbay, H. R. (1993). *Cehennem değirmeni: Siyasi hatıralarım* (Cilt. 1). İstanbul: Emre Yayınları.
- Paşa, A. İ. (1992). *Feryadım* (Cilt. 2). Samsun: Nehir yayınları.
- Sarıçelik, K. (2007). Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri'ne Karşı Anadolu'nun Akdeniz kıyılarında Aldığı Bazı Tedbirler. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (21), 173-189.